

Презентація на тему:
«Розвиток освіти й
шкільництва в Україні
XX столітті»

Підготувала:
Студентка групи МЕМ-11м

Гуменна М. І,

Українська історія 1917-1919 рр. характеризується великими і частими змінами в суспільно-політичному житті, які позначилися і на розвитку освіти. Початком цих змін було повалення самодержавства у Росії під час лютневої революції 1917 р. Створена у Києві Центральна Рада вже 25 лютого закликала український народ до боротьби за вільну Україну. Розпочався широкий народний рух, який набрав національного забарвлення. Українське суспільство взялося, передусім, за відродження національної культури, рідної мови і школи.

Протягом 1917-1919 рр. Україна пережила кілька змін влади, кожна з яких по-своєму визначала розвиток української освіти.

Перший період (від лютневої революції до проголошення першим Універсалом Центральної Ради автономії України 10 червня 1917 р.) – час влади російського Тимчасового уряду. У цей період на чолі освітнього руху в Україні стали громадські організації, серед яких найважливішу роль відіграло Товариство Шкільної освіти. Воно фактично виконувало функції центрального державного органу у справах освіти, тобто робило те, що мав робити і не робив Тимчасовий уряд.

Товариство організувало у квітні 1917 р. Всеукраїнський з'їзд учителів. На з'їзді були прийняті рішення про утворення Всеукраїнської вчительської спілки та про утворення Головної Шкільної Ради. Остання, по суті, була першим офіційним українським державним органом у справах освіти.

Таким чином, у даний період ініціативу створення української національної школи взяли на себе українське громадянство та українське вчительство. Під їх тиском Тимчасовий російський уряд змушений був дати дозвіл на впровадження у школах української мови, але російська мова ставала другою мовою і виступала як обов'язковий предмет вивчення.

Другий період (від 10 червня 1917 р. до розпуску Центральної Ради 30 квітня 1918 р.) – час правління Центральної Ради. Своїм I Універсалом вона проголосила Україну автономною. Тоді ж було утворено *Генеральний Секретаріат Освіти* на чолі з І.Стешенком.

Секретаріат освіти у тісному співробітництві з Всеукраїнською Учительською Спілкою негайно приступили до українізації школи, яка зводилась до багатьох напрямків: навчання українською мовою, запровадження українознавчих предметів, підготовка навчальних підручників та посібників українською мовою, відкриття нових українських шкіл та реорганізація російських в українські школи, підготовка вчителів-українців тощо.

Влітку 1917 р. пройшли два Всеукраїнські вчительські з'їзди, які створили ґрунт для оформлення національної системи освіти. На другому з них (у серпні) було проголошено принципи побудови української школи: єдність і наступність усіх шкіл, право всіх на безплатну освіту, обов'язковість освіти, світськість освіти (хоч за бажанням батьків дозволялося релігійне виховання школярів).

Після проголошення IV Універсалом самостійності УНР (22 січня 1918 р.) на місці Генерального Секретаріату Освіти було створено Міністерство народної освіти на чолі з І.Стешенком. Було проголошено курс на забезпечення можливості одержати безплатну освіту у загальноосвітніх школах усім дітям. Запроваджувався принцип децентралізації управління освітою: право відкривати школи надавалося органам місцевого самоврядування. Міністерство робило спроби налагодити рівноправну співпрацю з комісаріатом освітніх справ Радянської влади у Харкові з реформування української освіти, але бажаних результатів так і не було досягнуто.

Третій період (від 30 квітня 1918 р. до ліквідації Гетьманату 15 грудня 1918 р.) – Гетьманат на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським. Дещо змінювалися засади освітнього життя країни. Замість принципу децентралізації запроваджувався принцип централізованого управління освітою. Новий міністр народної освіти професор Василенко відмовився українізувати існуючі школи, а висунув ідею українізації шляхом створення державним коштом нових національних навчальних закладів. Це певним чином затримувало темпи українізації освіти. Було зліквідовано Головну Шкільну Раду. Під кінець існування Гетьманату 27 листопада 1918 р. указом гетьмана було створено Українську Академію Наук, яка нараховувала 12 академіків. Першим її президентом вибрано Володимира Вернадського.

Четвертий період (з середини грудня 1918 р. до початку листопада 1919 р.) – час влади Директорії відновленої УНР. Директорія, ставши на позицію, що тільки національна освіта може витворити активну націю, поставила освіту у своїй політиці на перше місце. Міністром народної освіти у цей період став професор І.Огієнко.

Директорія прийняла постанови про запровадження в Україні всенародного і безплатного навчання, про поліпшення матеріального становища учителів, про децентралізацію управління освітою. 1919 року було підготовлено *"Проект єдиної школи в Україні"*. За проектом планувалося запровадити трьохступеневу єдину загальноосвітню школу: *молодша школа* (4 роки); *старша школа* (4 роки); *колегія* (4 роки). Перших два ступені утворювали цикл основної школи, а третій – цикл середньої школи. У січні 1919 р. Директорія видала закон про державну українську мову в УНР.

Освіта у перші роки становлення радянської влади в Україні (1917-1920 рр.)

У грудні 1917 р. більшовики на своєму з'їзді у Харкові проголосили Українську Радянську Республіку. Але їх влада в Україні в перші роки поширювалася лише на сході (Донбас), території УНР вони окупували лише періодами. В перший (січень-лютий 1918 р.) і другий (лютий-серпень 1919 р.) періоди свого панування вони дотримувалися в освіті принципу про те, що українське населення саме вправі вибирати мову навчання своїх дітей. Але через сітку спеціальних агітаторів більшовики добивалися схильності людей до російської мови, що, у свою чергу, сприяло руйнуванню української освіти.

Остаточно радянська влада в Україні закріпилася з часу третього окупування її більшовиками (з грудня 1919 р.). Спочатку українські більшовики не мали чіткої освітньої політики, спрямувавши свої зусилля, передусім, на ліквідацію старої системи освіти, відокремлення школи від церкви, формування нового апарату управління освітою, втягнення у революцію і привернення на свою сторону широких мас учительства тощо. У грудні 1917 р. вони створили *Народний Комісаріат Освіти України* на чолі з В. Затонським.

Нову українську систему освіти більшовики намагалися будувати за російським зразком. Беручи за основу "Положення про єдину трудову школу", що діяло в Радянській Росії, вони прийняли у травні 1919 р. *"Положення про єдину трудову школу УРСР"*. "Положення" передбачало: запровадження безплатного і спільного навчання дітей обох статей з 8-ми років, загальноосвітній і політехнічний характер навчання, заборону релігійного виховання, введення в основу роботи школи продуктивної праці дітей. Заперечувалися перевідні і випускні екзамени, не допускалися домашні завдання учням, поділ на класи замінювався поділом на групи за рівнем підготовленості дітей до певних видів занять, ліквідовувалася 5-бальна система оцінювання знань.

У липні 1920 р. Наркомос УРСР видав *"Декларацію про соціальне виховання дітей"*. У ній визначалися основні принципи політики Радянської України у галузі освіти і виховання підростаючого покоління. "Декларація" вказувала на необхідність виховання дітей в дусі комунізму, трудового виховання, поєднання навчання і виховання у єдиному процесі. Окремі питання у документі трактувалися з позицій теорії "відмирання школи", замість шкіл рекомендувалися дитячі будинки та дитячі комуни, основним підручником проголошувалося життя, недооцінювалася роль сім'ї у вихованні дітей (виходили з помилкової думки про неминуче відмирання сім'ї в умовах соціалізму), а саме соціальне виховання розглядалося як засіб руйнування сім'ї і усунення її від виховання дітей.

У березні 1920 р. було затверджено *українську радянську систему освіти*, яка діяла з різними доповненнями десять наступних років. В основу даної системи було покладено *соціальне виховання, а робота всіх освітніх і виховних закладів будувалася за трудовим принципом (на базі продуктивної праці для виявлення професійних нахилів дітей) і за своїми завданнями та змістом утворювала єдину систему професійної освіти*. Її автор тодішній Нарком освіти Г. Гринько виходив з важливих потреб українського народу:

- ▶ – необхідність підготовки кваліфікованих робітників для потреб відбудови господарства;
- ▶ – необхідність організації захисту дітей і турботи про них через велику кількість сиріт і напівсиріт, які з'явилися у результаті революції та війни (~ 1 млн. або 1/8 всіх дітей).

Схема шкільної освіти за проектом Г. Гринька була такою: дошкільні заклади соціального виховання (дитячий садок, дитячий будинок, комуна, колонія) для дітей від 4 до 8 років; єдина трудова школа для дітей від 8 до 15 років (I концентр 4-річний – з 8 до 12 років, II концентр 3-річний – з 12 до 15 років); професійні школи (для молоді віком 15-18 років) і вищі навчальні заклади (технікум, інститут, академія).

Розвиток українського шкільництва у період між першою і другою світовими війнами

Радянська влада приділяла серйозну увагу проблемам розвитку освіти. Її керівництво добре розуміло, що освіта відіграє надзвичайно важливу роль у розбудові держави. У травні 1921 р. уряд Радянської України видав декрет про ліквідацію неписьменності. До цієї справи було залучено багато вчителів, грамотних людей інших професій, швидкими темпами створювалася мережа пунктів і шкіл ліквідації неписьменності (лікнепів). Вся робота Наркомосу здійснювалася під безпосереднім керівництвом більшовицької партії.

Протягом перших тридцяти років радянської влади основним державним документом про народну освіту в Україні служив "Кодекс законів про народну освіту в УРСР", прийнятий 2 листопада 1922 р. "Кодекс" визначав наступну систему шкільної освіти, яка існувала до 1930 р.:

Професійна школа (15-17 р.)		
Трудова школа I концерн 4 роки; II концерн 3 роки	семирічна (8-15 р.):	Дитячий будинок (4-17 р.)
Дитячий садок (4-8 р.)		

Після війни розгорнулася активна робота з відновлення роботи школи на всіх територіях України. 1949 року відбувся перехід до загальної обов'язкової семирічної освіти. З 1956 р. створюється новий тип школи – *школа-інтернат*, куди приймалися діти одиноких матерів, інвалідів, сироти.

24 грудня 1958 р. було видано закон "*Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР*". Цей закон визначав:

- ▶ – *перехід до обов'язкової 8-річної освіти* для дітей віком від 7 до 15-16 років;
- ▶ – *організацію виробничого навчання і виробничої практики* з метою поєднання навчання з продуктивною працею дітей (вся молодь віком 15-16 років повинна була включатися у посильну суспільно-корисну працю);
- ▶ – *структуру основних типів шкіл*:
 - а) школи робітничої і селянської молоді (вечірні і заочні середні загальноосвітні школи), де працююча молодь, яка має 8 класів, отримує середню освіту і підвищує професійну кваліфікацію протягом 3-х років;
 - б) середні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням (*11-річні*: 8 класів + 3 роки для отримання повної середньої освіти та професійної підготовки в одній із галузей народного господарства);
 - в) технікуми й інші середні спеціальні учбові заклади, де на базі 8-річної освіти отримується загальна середня і середня спеціальна освіта.

З 1964 р. встановлювався 2-річний термін навчання в середній школі на базі 8 класу замість 3-річного. Школа ставала 10-річною. У 1966 р. була відмінена обов'язкова професійна підготовка в загальноосвітніх школах, яка не виправдовувала себе (лише незначний процент випускників йшли у виробництво за отриманим фахом).

У листопаді 1966 р. видано постанову, за якою у школах вводилися *факультативні курси* з окремих учбових предметів, починаючи з 7 класу, що вибиралися *за бажанням учнів*, визначався порядок організації *диференційованого навчання* – створення певної кількості шкіл і класів з поглибленим вивченням в 9-10 класах окремих навчальних предметів, встановлювалося *викладання систематичних курсів з четвертого класу*, а не з п'ятого.

Постанова від 20 червня 1972 р. "Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи", а також введені в дію з 1 січня 1974 року "Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту" ставили перед школою завдання давати молоді глибокі і міцні знання основ наук і проголошували *перехід країни до обов'язкової загальної середньої освіти*.

В 70-х і на початку 80-х років було прийнято ще ряд документів, спрямованих на піднесення роботи системи народної освіти. Але вони не працювали і радянська школа, піддаючись застійним впливам, все більше входила у кризовий стан. 1984 року було накреслено і прийнято *основні напрямки шкільної реформи*, де передбачалося: підвищення якості освіти і виховання; поліпшення постановки трудового виховання і професійної орієнтації учнів; зміцнення навчальної дисципліни і розвиток учнівського самоуправління; підняття громадського престижу і авторитету учителя, покращення його теоретичної і практичної підготовки тощо. Для реалізації поставлених завдань було видано ряд партійних постанов. Зокрема, на основі розробленого плану партійними постановами у країні було проголошено перехід на навчання дітей з 6-річного віку та на 11-річний термін шкільного навчання; змінювалася структура загальноосвітньої школи (початкова 1-4 класи, неповна середня 1-9 класи, середня школа 1-11 класи), зменшувалась наповнюваність 1-9 класів до 30 чоловік, 10-11 класів до 25 чоловік.

Але всі проведені заходи у зв'язку із скочуванням країни у прірву економічної кризи не дали бажаного результату. Вже на першому році реформування освіти на урядовому рівні було констатовано, що "реформа забуксувала". Школа залишалася у кризовому стані, такою вона була і на час проголошення незалежної України.